

Osmanlı Türkçesi I

Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU

Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU

OSMANLI TÜRKÇESİ I

ISBN 978-625-6764-56-9

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU

1969 yılında Erzurum'da doğdu.

İlköğrenimini Bayburt'ta, ortaöğrenimini Erzurum'da tamamladı. 1994 yılında Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümünü bitirdi. 1996'da Yüksek lisans, 2002'de Doktora eğitimini tamamladı.

Bir yıl kadar "Türkçe Öğretmenliği" yaptı. 1995-2002 yılları arasında "Araştırma Görevlisi" olarak görev yaptı. 2002 yılında "Yardımcı Doçent", 2011'de "Doçent", 2016'da "Profesör" oldu.

Başta Atatürk Üniversitesi olmak üzere Erzurum Teknik Üniversitesi, Bayburt Üniversitesi ve Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinde *Türk Dili ve Edebiyatı*, *Türkiye Türkçesi*, *Osmanlı Türkçesi*, *Eski Anadolu Türkçesi*, *Tarihî Türk Lehçeleri*, *Türk Dili Tarihi*, *Eski Türk Edebiyatı*, *Türkçe Öğretimi*, *İlk Okuma Yazma Öğretimi*, *Sözlü ve Yazılı Anlatım Teknikleri*, *İletişim*, *Fonetik ve Diksiyon*, *Etkili İletişim ve Konuşma* dersleri verdi.

Hâlen Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Dursunoğlu'nun bu kitap dışında yayımlanmış 4 kitabı bulunmaktadır: "*Türkiye Türkçesi Yazım Bilgisi*", "*Türkiye Türkçesi Ses Bilgisi*" "*Aruz Öğretimi*", "*İnsan İlişkileri ve İletişim*".

ORCID No: 0000-0001-6359-6980

ÖN SÖZ

Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesinin mazisidir. Türkiye Türkçesi, Osmanlı Türkçesinin bugünüdür. Eskilerin ifadesiyle söyleyecek olursak, “*Türkiye Türkçesininin cemazielevveli, Osmanlı Türkçesi; Osmanlı Türkçesininin cemaizyaelahiri de, Türkiye Türkçesidir.*”

Osmanlı Türkçesi, bir imparatorluk dilidir ve bu dil, Türkçedir; başka bir dil değildir, “*Osmanlıca*” değildir. Bazılarının söylediklerinin aksine, anlaşılmaz, ağır bir dil hiç değildir. Sadece bilinmesi gerekir ki, üst düzey bir dildir.

Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesini anlamanın ve bilmenin de en iyi imkânın sunan tarihî bir Türk lehçesidir. Osmanlı Türkçesine hâkim olduğunuz kadar Türkiye Türkçesine hâkim olursunuz. Osmanlı Türkçesini bildiğiniz kadar Türkiye Türkçesine bilirsiniz. Osmanlı Türkçesi, ilk ifadelerimizde de söylediğimiz gibi, Türkiye Türkçesinin evvelinden başka bir şey değildir. Osmanlı Türkçesi diğer taraftan “*Eski Türkçe*” ve “*Eski Anadolu Türkçesi*” ile Türkiye Türkçesi arasında bağlantıyı sağlayan köprüdür.

Osmanlı Türkçesini öğrenmek her şeyden önce dilimize, tarihimize, geçmişimize, ecdadımıza vefamızın bir gereğidir. Öğrenilmesi de son derece kolaydır. Yeter ki ön yargılı olmayalım, “zor” demeyelim.

Gelelim kitabın serüvenine: Yıllarca Osmanlı Türkçesi derslerine girmekteyim. Artık notlarımı kitaplaştırmamanın zamanı geldi. Bildiklerimi, öğrendiklerimi, anladıklarımı, gördüklerimi yazıya dökmenin vakti diye düşündüm. Bu amaçla da çalışmaya başladım. Seri hâlinde yayımlamayı düşündüğüm “*Osmanlı Türkçesi*” çalışmalarının ilki, işte bu çalışma. Kendi yaklaşımlarımı sunduğum özgün bir çalışma. “Okuma” temelli bu çalışmanın yararlı olacağını umuyorum.

Kitap, 14 haftalık programa göre oluşturuldu. Dolayısıyla 14 üniteden oluşmakta. İlk 8 ünite de okuma dair bilgiler paylaşıldı; ardından gelen üniteler de okuma metinlerine ayrıldı.

Faydalı olması temennisiyle...

04 Kasım 2023, Erzurum

Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....iv

1. Ünite: Oğuz Türkçesi ve Lehçeleri

Oğuzlar	1
Oğuz Türkçesi	4
Oğuz Türkçesinin Lehçeleri	4
Eski Oğuz Türkçesi.....	4
Osmanlı Türkçesi	5
Türkiye Türkçesi	6
Ünite Sonu Etkinliği.....	6

2. Ünite: Osmanlı Türkçesi Alfabeti

Osmanlı Türkçesinde Kullanılan Alfabe	7
Osmanlı Türkçesi Alfabetini Oluşturan Harfler	8
Osmanlı Türkçesi Alfabetindeki Harflerin Türkiye Türkçesinde ve Çeviri Yazıdaki (Transkripsiyon) Karşılıkları.....	10
Ünite Sonu Etkinliği.....	12

3. Ünite: Osmanlı Türkçesi Harflerinin Yazım Özellikleri ve Yazılış Biçimleri

Osmanlı Türkçesi Harflerinin Yazım Özellikleri.....	15
Osmanlı Türkçesi Harflerinin Yazılış Biçimleri	16
Ünite Sonu Etkinliği.....	26

4. Ünite: Osmanlı Türkçesi Harflerinin Kelimede Yazım Özellikleri ve Yazılış Biçimleri

Osmanlı Türkçesinde Harflerin Kelimede Yazım Özellikleri	29
Osmanlı Türkçesinde Harflerin Kelimede Yazılış Biçimleri (Harflerin Başta, Ortada ve Sonda Yazılış Biçimleri)	30
Ünite Sonu Etkinliği.....	32

5. Ünite: Osmanlı Türkçesinde Harflerin Okunuş Biçimleri

Osmanlı Türkçesinde Harflerin Okunuş Biçimleri	33
Harflerin Öncelikli (İlk) Okunuş Biçimleri	35
Harflerin İkinci ve Diğer Okunuş Biçimleri	37
Elif (ا), Vav (و), Ye (ی), Güzel he (ه), Ayın (ع) ve Hemze (ء) Harflerinin Okunuş Biçimleri.....	38
Elif (ا), Vav (و), Ye (ی), Güzel he (ه), Ayın (ع) ve Hemze (ء) Dışındaki harflerin Okunuş Biçimleri.....	39
Aynı ya da Benzer Sesleri Karşılıyan Harflerin Okunuş Biçimleri.....	40
Ünite Sonu Etkinliği.....	51

6. Ünite: Osmanlı Türkçesinde Kelimelerin Okunuş Biçimleri

Osmanlı Türkçesinde Kelimeleri Okumada Önemli Özellikler	53
Türkçe Kökenli Kelimelerin Okunuşu	56
Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerin Okunuşu	65
Batı Dilleri Kökenli Kelimelerin Okunuşu.....	71
Ünite Sonu Etkinliği.....	72

7. Ünite: Kelime Düzeyinde Okuma Çalışmaları

Kelime Düzeyinde Okuma Çalışmaları.....	73
Kelime Okuma.....	73
Kelime Okumada Bazı Önemli Hususlar	74
Ünite Sonu Etkinliği.....	79

8. Ünite: Cümle Düzeyinde Okuma Çalışmaları

Cümle Düzeyinde Okuma Çalışmaları	81
Cümle Okuma.....	81
Cümle Okumada Bazı Önemli Hususlar.....	82
Ünite Sonu Etkinliği.....	83

9. Ünite: Osmanlı Türkçesi Okuma Metinleri 1

(Otuz Beş Yaş Şiiri).....	85
---------------------------	----

10. Ünite: Osmanlı Türkçesi Okuma Metinleri 2

(Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine)	87
--	----

11. Ünite: Osmanlı Türkçesi Okuma Metinleri 3 (İstanbul'u Dinliyorum Gözlerim Kapalı)	89
12. Ünite: Osmanlı Türkçesi Okuma Metinleri 4 (Hasta Olursun Diye Korktum)	91
13. Ünite: Osmanlı Türkçesi Okuma Metinleri 5 (Soyuna İhanetin Cezası Ölümdür)	93
14. Ünite: Osmanlı Türkçesi Okuma Metinleri 6 (Siyah ve Beyaz Köpek)	95
Minnet ve Şükranla	97

1. ÜNİTE

OĞUZ TÜRKÇESİ VE LEHÇELERİ

Üniteye Yer Alan Konular

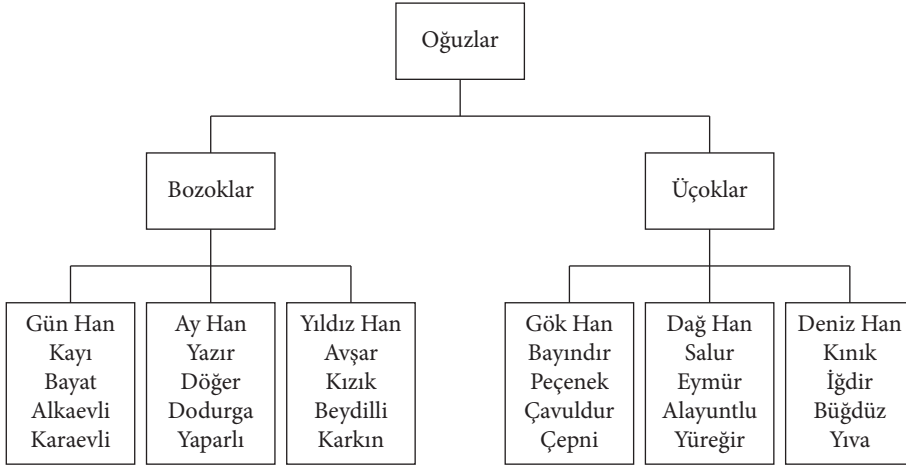
1. Oğuz Türkçesi ve Lehçeleri
 - 1.1. Oğuzlar
 - 1.2. Oğuz Türkçesi
 - 1.3. Oğuz Türkçesinin Tarihi Lehçeleri
 - 1.3.1. Eski Anadolu Türkçesi
 - 1.3.2. Osmanlı Türkçesi
 - 1.3.3. Türkiye Türkçesi
 - 1.4. Ünite Sonu Etkinliği

Osmanlı Türkçesini anlamak için Oğuz Türkçesini yakından tanımak gerekir. Bunun için de Oğuz tarihine ve diline bakmak faydalı olacaktır.

1.1. Oğuzlar

Oğuzlar, Orhun yazıtlarına göre 9, Oğuz Kağan Destanı ile Reşidüddin Tarihine göre 24 ve *Divânu Lüğati't-Türk'e* göre 22 boydan oluşan en kadim, en kalabalık Türk boylarından biridir. Bu 24 boyun ad ve unvanları, Oğuz Kağan Destanına dayandırılmaktadır.

24 Oğuz boyu, önce “*Bozoklar*” ve “*Üçoklar*” olarak iki kola ayrılmış; sonra Oğuz Han'ın 6 oğluna göre adlandırılmıştır:

İdari ve sosyal bakımdan ikili bir yapıdan oluşan Oğuzlarda hâkim unsur, Bozoklar; ona tabi olan unsur ise Üçoklardır. “Bozoklar” ve “Üçoklar” arasında çıkan anlaşmazlıklar, boyların bir kısmının batıya göçmesine neden olmuş. Bir kısmı da Göktürk Devletinin kurulması ve Ötüken’in işgali sonrası batıya göçmüştür (6. yüzyıl). Kalanlar, Göktürk egemenliği altına girmiştir.

630’da ilk Göktürk devletinin zayıflayıp Çin kontrolü altına girmesiyle tekrar birleşmeye başlayan Oğuzlar, İkinci Göktürk Devleti kurulunca fazla direniş göstermeden tekrar Göktürklerin egemenliği altına girmişlerdir (7. yüzyıl sonları). 745 yılında İkinci Göktürk Devleti de yıkılınca batıya ve Çine göçmüş birçok Oğuz boyu da Ötüken’e geri dönerek Kutluk Bilge Kağan’ın kurduğu Uygur Devleti çatısı altında birleşmişlerdir. Altayların batısındaki ve Tanrı Dağları bölgesindeki Oğuz toplulukları ise Gök Türklerin batı kolu olan Türgiş ya da Türkeş Kağanlığına bağlı olarak varlıklarını sürdürmüşler. 760’lı yıllarda bölgeyi ele geçiren Karluk boyunun kurduğu devlette (Uygur Kağanlığının yıkılması üzerine kendini Göktürkler’in halefi kabul eden Karluk Hükümdarı Bilge Kül Kadir Kağan’ın “Kara Han” unvanını almasıyla Karluk Devleti de değişiklik geçirerek Karahanlılar’a dönüşmüş.) yer almışlar.

Oğuz Türkleri, Orhun yazıtlarında adı geçen Türk boylarından olsa da başlangıç dönemlerinde devlet ya da devletler kuran bir Türk boyu olmamış ya da olamamış; ancak, ifade yerindeyse, yıldızı sonradan parlayan Türk boylarından biri olmuştur. Öyle ki bütün Türk boyları içinde en güçlü, en uzun ömürlü devletler kuran Türk boyu hâline gelmiştir.

10. yüzyılda Oğuz Yabgu önderliğinde Hazar Denizi’nin doğusunda ilk devletlerini kuran Oğuzlar, 1000 yılında Kıpçaklar tarafından yıkılan bu devletten